

Obnova dediny v rôznych krajinách Európy

Nasledovné riadky sú sumarizáciou postrehov zo študijných ciest, ktoré som absolvovala v tomto roku v rôznych krajinách Európy. Nie sú hodnotením všeobecnej situácie v oblasti obnovy dediny v tej ktorej krajine, ale prinášajú ukážky príkladov a nasledovaniachodné inšpirácie, uplatniteľné kdekoľvek na Slovensku.

Inšpirácia č. 1: Nová tvár zničenej krajiny

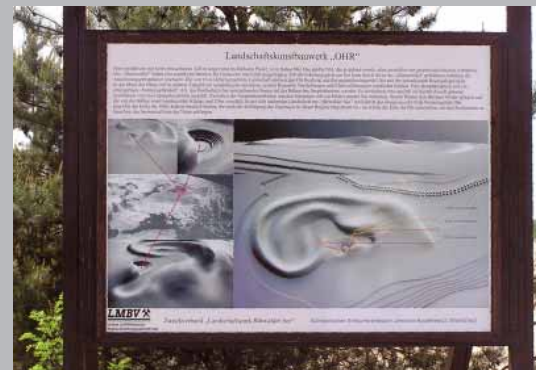
Lužická jazerná krajina, Spolková krajina Sasko, Nemecko, www.lausitzer-seenland.de

Lužicko - krajina medzi Labe a Nisou (medzi Berlínom a Drážďanmi) bola v minulosti charakteristická miliardami ton vyťaženého hnedého uhlia z rozsiahlych povrchových baní a množstvom elektrární, ktoré premieňali hnedé uhlie na elektrickú energiu. Niekoľko desaťročí baníctva zanechalo na krajine obrovské škody a po útlme baníckej činnosti začiatkom 90. rokov zostali rozsiahle povrchové bane opustené. Po zjednotení Nemecka sa začalo s

Inšpirácia č. 1

Novovytvorené prostredie jazier môže umelecky dotvárať aj vyradená banská technika

Projekt „Ucho“ na brehu Bärwaldského jazera

jazero o celkovej rozlohe 13 km², ktoré bude slúžiť ako významný zdroj vody a ako centrum oddychu a rekreácie. Na jeho brehu vznikajú pláže, športové a oddychové zariadenia, campings, obytné zóny, 24 km dlhé cyklodráhy a turistické trate. Snahy o skultúrnenie zdevastovanej krajiny vyúsťujú do rôznych projektov zalesňovania, rekultivácie pozemkov či iného zatraktívnenia prostredia – ako príklad slúži vy-

rom v Spolkovej krajine Sasko a je súčasťou vodného systému LOHSA II – tento so svojím objemom zadržanej vody 84 miliónov m³ bude zásobárňou vody pre biosférickú rezerváciu Spreewald, pre hlavné mesto Berlín a pre elektrárne Boxberg.

Inšpirácia č. 2: Potulky za najstaršími dinosaurami

Krasiejów, gmina Ozimek, vojvodstvo Opole, Poľská republika, www.krasiejow.pl, počet obyvateľov: 2 089

Krasiejów realizuje obnovu dediny od roku 2003. Je príkladom rozvoja v procese udržania života na dedine využívaním objektov nachádzajúcich sa v centre obce. Je to oblasť, kde na mieste starej tehelne a cementovej fabriky boli objavené zvyšky dinosaurov z obdobia triasu. Dinosaurius menom Silesaurus je považovaný za jeden z najstarších druhov dinosaurov na svete.

Samospráva v spolupráci so susednými obcami založila v roku 2003 združenie Dinopark, cieľom ktorého je

komplexné využitie paleontologických objavov pre účely vedy, vzdelávania, ako aj cestovného ruchu. Združenie za finančnej podpory Vojvodstva Opole zrealizovalo projekt Park a paleontologická výstava, v rámci ktorého bola zrekonštruovaná 100-ročná budova základnej školy a v súčasnosti sú v nej umiestnené paleontologické vykopávky reptílií z triasu ako aj zvyšky prvého dinosaura. Výstava sa teší veľkej

Inšpirácia č. 2

Pohľad na expozíciu v budove školy

Motív dinosaura netradične v dožinkovom venci

programami revitalizácie týchto obrovských území – postupne sa jamy po povrchovej ťažbe hnedého uhlia zatápajú, čím vznikajú nové, umelé jazerá a v ich okolí sa vytvárajú športové a oddychové centrá. Len v súčasnosti je v tejto oblasti 15 takýchto umelých jazier o celkovej ploche okolo 7 000 hektárov. Úplné zatopenie povrchových jam sa plánuje až do roku 2015. Nové jazerá budú navzájom pospájané kanálmi, po ktorých sa budú môcť plaviť lode.

Krajinný park Bärwalder See je jednou z ukážok tohto procesu: povrchový lom bol otvorený v roku 1973 a v rokoch 1976 až 1992 produkoval 185 milión ton hnedého uhlia pre elektrárňu Boxberg a okolité fabriky na spracovanie hnedého uhlia. Celkom bolo vykopaných 680 miliónov m³ priestoru. Kvôli povrchovému lomu zmizli zo zemského povrchu 3 obce. Začiatkom 90. rokov boli vykonané rozsiahle sanačné práce. Zavodnenie celého priestoru začalo v roku 1997 a bude ukončené až budúci rok. Vznikne tak

programami revitalizácie týchto obrovských území – postupne sa jamy po povrchovej ťažbe hnedého uhlia zatápajú, čím vznikajú nové, umelé jazerá a v ich okolí sa vytvárajú športové a oddychové centrá. Len v súčasnosti je v tejto oblasti 15 takýchto umelých jazier o celkovej ploche okolo 7 000 hektárov. Úplné zatopenie povrchových jam sa plánuje až do roku 2015. Nové jazerá budú navzájom pospájané kanálmi, po ktorých sa budú môcť plaviť lode.

Inšpirácia č. 3

Centrálny priestor obce Kamiem Slaski

Zo starých hospodárskych budov vytvorili liečebné centrum

pozornosti domácich aj zahraničných návštevníkov. Rôzne sprievodné akcie, predaj doplnkových predmetov (hrnčeky, mince, perá...), letáčikov, brožúr či kníh s tematikou dinosaurov predstavujú príjem, z ktorého sa hradia náklady na prevádzku výstavy. V rámci programu LEADER obec v spolupráci so susednými obcami vytvorila miestnu akčnú skupinu Nadáciu krajiny dinosaurov. V budúcnosti plánujú spoločne vybudovať vedecký a výstavný pavilón so sklenenou podlahou priamo nad miestom vykopávok, kde bude možné pozorovať krasiejovské vrstvy plné prehistorických kostí.

Realizácia múzea fosílií sa stala základným prostriedkom rozvoja obce. Motív dinosaura sa objavuje dokonca v dožinkových vencoch a v starých obyčajoch. Obec obsadila v roku 2005 2. miesto v súťaži Pekná dedina opolská v kategórii Najlepší projekt obnovy dediny a 3. miesto v kategórii Najkrajšia dedina.

Inšpirácia č. 3: Dedinka na život, od-dych, liečenie

Kamien Śląski, gmina Gogolin, Wojvodstvo Opole, Poľská republika, www.kamienslaski.pl, počet obyvateľov: 1 387

Kamien Śląski je sliezska dedina známa už od roku 1104. Po stáročia bola známa ako sídlo šľachty. Do povedomia sa dostala aj tým, že sa tu narodil svätý Hyacint (dominikán, misionár, kazateľ, patrón Poliakov a opolskej diecézy), ktorého tu veľmi uctievali. Po spoločensko-politických zmenách v roku 1989 zničený zámokový a parkový komplex (po požari v roku 1971 zostali z neho ruiny) zobrala pod svoju správu opolská diecéza. Rekonštrukčné práce za finančnej pomoci nadácie Nemecko-poľské zmierenie trvali štyri roky a v roku 1994 sa zámok stal pútnickým miestom a konferenčným a vedeckým centrom opolskej univerzity. V rokoch 2004 - 2006 sa zrekonštruovali susediace hospodárske budovy, ktoré v minulosti využívala armáda. Dnes sa tu nachádza Sebastianum Silesiacum – rehabilitačné, oddychové a turistické centrum, kde sa využíva prírodná terapia založená na liečivých postupoch pátra Kneippa z 19. storočia.

Vďaka aktivitám cirkvi, obecným investíciám, podpore vojvodstva a za účasti miestnych obyvateľov, farností a obce sa Kamien Śląski začal neuveriteľne rozvíjať. Územie obce je charakteristické mimoriadnou kvalitou verejných aj súkromných priestorov,

Inšpirácia č. 5

Eward Cybulka – maršálek opolského vojvodstva nesmie chýbať na žiadnej

O „vod-bal“ je vo Vojvodstve Opole veľký záujem akcií obnovy dediny vo vojvodstve

ako aj komplexne využívanou infraštruktúrou pre organizovanie spoločenského života obce. Dedina je atraktívnym miestom na bývanie s bohatou ponukou kultúrneho života, obec má veľmi dobre vybavené športové a oddychové objekty. Príkladne je zrekonštruované centrum obce, kde sa nachádza osadený obrovský kus vápenca – symbol obce.

Ďalšia obnova dediny bude postavená na vytváraní životného prostredia v súlade s kultúrnym dedičstvom. Vysoká kvalita prostredia by sa mala prejavíť v nových investíciách do kúpeľníctva a do výstavby regionálneho letiska. Veľa energie sa bude venovať obnove a prezentácii historických lokalít, ako aj ponukám lokálnych produktov pre kúpeľných hostí a turistov. Dedina sa už teraz pripravuje na rok 2007, kedy bude miestom Európskeho kongresu obnovy dediny, usporiadaného na počesť 10. výročia obnovy dediny v opolskom vojvodstve. Obec obsadila v roku 1999 2. miesto v súťaži Pekná dedina opolská a bola prvou obcou z vojvodstva Opole v súťaži o Európsku cenu obnovy dediny.

Inšpirácia č. 4: Zo zničenej dedinky harmonické mesto

Pietna, gmina Krapkowice, wojvodstvo Opole, Poľská republika, počet obyvateľov: 353

Pietna je sliezska obec, známa od roku 1297. Proces obnovy dediny je úzko spätý s odstraňovaním následkov záplav v roku 1997 a s vytvorením ústredného zeleného priestoru ako miesta pre stretávanie sa občanov. V ňom dominuje fontána z granitu, ktorá je vysoká 2,14 m – teda presne toľko, koľko dosiahla voda v čase záplav v roku 1997. Obec Pietna veľmi dobre využíva svoje zdroje – kultúrnu a prírodnú krajinu. Spočiatku intuitívne, no dnes už sa cieľavedome sústreďuje na integráciu verejných a súkromných

priestorov – napríklad aj odstránením alebo zmenšením plotov. Týmto spôsobom sa vytvára efekt otvorených a prístupných priestorov a Pietna získala charakter parku – charakter otvoreného, priateľského a lákavého miesta. Zviditeľnenie vidieckeho charakteru krajiny a vytváranie atraktívneho miesta pre obyvateľov a návštevníkov sa realizuje na objednávku Úradu maršala v Opole v spolupráci s tímom vedcov a študentov poľnohospodárskej univerzity vo Wroclawe, ktorí pripravujú netradičné projekty prepojenia dvoch centrálnych miest obce systémom peších chodníkov, vyhladkových terás a oddychových priestorov. Obec obsadila v roku 2005 1. miesto v súťaži Pekná dedina opolská v kategórii Najkrajšia dedina.

Inšpirácia č. 5: Nové športové odvetvie na obzore?

Przechód, gmina Korfantów, wojvodstvo Opole, Poľská republika, počet obyvateľov: 850

Przechód je sliezska obec, v ktorej má väčšina obyvateľov dvojité občianstvo – nemecké a poľské – a pracujú v zahraničí. Veľa obyvateľov – vysťahovalcov sa každoročne vracia domov, zvlášť počas letných dovolení. Poloha a okolie obce (obec leží na okraji veľkého lesného komplexu, ktoré je bohaté na huby) robia obec atraktívnou pre vidiecku turistiku. Mottom rozvoja obce je „Przechód – brána do prírody a sliezskej kultúry“.

Veľmi silné tradície hasičstva sú považované za súčasť sliezskej kultúry. Obec má silnú dobrovoľnú hasičskú organizáciu, každoročne organizuje medzinárodný hasičský tábor pre mladých a tiež má vzdelávacie hasičské centrum so špecializáciou na hasenie lesných požiarov. V roku 2002 znovu oživil predtým praktizovanú súťaž hasičských družstiev. Turnaj vo „vod-bale“ slúži ako ukážka schopností hasičov a techniky usmerňovať prúd vody z hasičských púmp. Vod-bal je kolektívny šport. Na malej rieke, pretekajúcej cez dedinu, hasiči prúd vody z hasičských striekačiek posúvajú obrovskú loptu do súperovej bránky. Projekt výborne charakterizuje dedinu, jej hasičské tradície a predstavy o ďalšom rozvoji. Stal sa významným článkom integrácie miestneho a bývalého obyvateľstva a dôležitým prvkom medzinárodnej spolupráce gminy Korfantów, ktorej pôvodný názov bol Friedland. V roku 1996 o. i. zorganizoval stretnutie 8 miest zo 4 krajín (Poľsko, Nemecko,

Inšpirácia č. 4

Zmenšené ploty – otvorenie priestorov

Harmónia kultúrnej a prírodnej krajiny

Česká republika, Rusko), ktoré sú nositeľmi tohto mena. Obec obsadila v roku 2004 3. miesto v súťaži Pekná dedina opolská v kategórii Najlepší projekt obnovy dediny.

Inšpirácia č. 6: Ako funguje „štát v štáte“

Bořetice, Juhomoravský kraj, Česká republika, počet obyvateľov: 1 222, www.bořetice.cz, www.republikakrahvihora.cz.

Prvá písomná zmienka o tejto juhomoravskej obci pochádza z roku 1222. Pre túto obec je typické vinohradníctvo a vinárstvo (prvá písomná zmienka o pestovaní vína je z roku 1355), ktoré sa od prelomu storočia

intenzívne rozvíjajú. Bolo vysadených viac ako 100 ha nových vinohradov, opravujú sa a budujú nové pivnice, dedinské posedenia a rozvíja sa vinárska turistika. Pod najlepšou vinorodou stráňou je malebne rozložených 260 vinných pivničiek. Na sprášových ťoch sa darí hlavne červeným odrodám vína (Portugal, Frankovka, Vavrínecké a z nových odrôd André, Zweigeltrebe, Cabernet Morávia...). Z bielych odrôd sú to Neuburské, Rizling vlašský a rýnsky, Veltlínske, Tramín a ďalšie odrody.

V Bořeticiach sa dochovalo niekoľko pekných ľudových zvykov – okrem anenskej púte a krojovaných hodov sa každoročne v decembri koná slávnosť Žehnanie mladému vínu, na ktorej koncertujú známe cimbalové muziky. Detský divadelný zbor vystupuje s rozprávkami a spolupracuje s ochotníckym divadelným spolkom dospelých pod netradičným názvom Drcla lakťom o kredenc. Prvé úvahy o vytvorení spolku, ktorý by sa zaoberal propagáciou vinárstva a turistického ruchu predniesol dnešný starosta na konci 80. rokov na zasadnutí záhradkárov. Myšlienka bola zrealizovaná v r. 2000, kedy bol zvolený prezident a vláda „Slobodnej republiky Kraví Hora“, ktorá prevzala na seba všetky činnosti obce týkajúce sa vinárstva, vinohradníctva a propagácie. Obec vykúpila jednu staršiu pivnicu, ktorá bola upravená na sídlo orgánov tejto slobodnej republiky. Republika má svoju hymnu „Bořetické Kraví hory“, vydala svoje pasy, poštové známky a propagačné materiály, má svoj vlastný hotel. Platidlom je 1 Kravihorec, ktorý ma v prepočte cenu 1 euro. Republika má uzavreté kontakty so susednými krajinami, napr. s Valašským kráľovstvom

Inšpirácia č. 6

Netradičný hotel je vstupnou bránou do „Slobodnej republiky Kraví Hora“

Pri potulkách republikou a jej vinnými pivničkami môžete zabúdiť aj do zahraničia

a založila obranný pakt MATO (Moravská asociace týlové obrany). Z recesistických akcií bola najväčšou tzv. Antireferendum na brnenskom námestí, ktoré sa konalo 22. 2. 2002 o 2. hodine 22. minúte a 22. sekunde poobede. „Demonštranti“ žiadali zastavenie Viedenského obrieho kola v Prátri, pretože ženie mráz z Viedne na moravské vinice. Motív a myšlienka Slobodnej republiky Kraví Hora sa nesie celou dedinkou, je výborným spôsobom ako propagovať a prezentovať svoju obec, jej možnosti a pozoruhodnosti. Kraví Hory neznamenajú pre obyvateľov len malú dedinku vinných pivničiek a celoročnú drinu vo vinohradoch, ale sú miestom odpočinku, častých osláv a stretnutí pri cimbale. Obec v roku 2005 zvíťazila v súťaži Vesnice roku 2005 v Programe obnovy dediny.

Inšpirácia č. 7: Dedinka, v ktorej zostal čas

Hollókő, Novohradská župa, Maďarsko, počet obyvateľov: 367, www.holloko.hu, www.hollokoivar.hu

Dedinka Hollókő sa nachádza v severnom Maďarsku, uprostred pohoria Cserhát a priamo v srdci Palóckej zeme. Dedinka je charakteristická svojím hradom, postaveným v 13. storočí, krásnym súborom starých ľudových domov, čarovnou okolitou krajinou a dodnes žijúcou ľudovou kultúrou. Od roku 1987 je súčasťou svetového dedičstva UNESCO. Skanzen tvorí 58 chránených ľudových domov pôvodne pochádzajúcich zo 17. storočia (začiatkom 20. storočia dedina vyhorela a domčeky boli obnovené presne podľa pôvodných). Ľudové domy sú postavené v stavebnom štýle palóckej kultúry – stoja na tzv. stužkových pozemkoch (úzky a dlhý tvar), boli urč-

né pre mnohopočetné rodiny a pozostávali z troch častí – prednej izby, pitvoru a obytnej miestnosti. Z dvoch strán – prednej a bočnej zo strany dvora domy lemovalo stíporadie, tzv. gánok. Za domom boli komory a hospodárske budovy pre malé zvieratá. Veľké zvieratá sa chovali na okraji dediny v tzv. pajtách.

V súčasnosti sú všetky domy vzorne zrekonštruované a v súkromných rukách. Väčšina z nich slúži ako objekty rekreácie a turizmu, v mnohých sú zriadené malé muzeálne expozície a výstavné priestory, obchodíky s ľudovo-umeleckými predmetmi, krčmičky a reštaurácie, či obecné budovy – obecný úrad, škôlka, pošta, lekár, informačné stredisko. Z muzeálnych expozícií stojí za to navštíviť poštové múzeum, lesnícku expozíciu Človek a les, národopisnú expozíciu Krajina a ľud či múzeum bábik – nádhernú zbierku asi 100 kusov krojovaných bábik zo všetkých regiónov Maďarska, ale aj Slovenska.

Pod ochranu UNESCO však nepatrí len samotná dedinka, ale aj hrad z 13. storočia (zrekonštruovaný v roku 1996), uzavreté záhrady, ako aj okolitá krajina, pre ktorú sú typické pasienky so solitérmi a vinohrady na „opaskových“ parcelách. Obec v roku 1992 založila neziskovú nadáciu Pre Hollókő, ktorej cieľom je koordinácia údržby pamiatkovo chránených objektov, podpora turizmu, marketing a koordinácia hospodárskeho a spoločenského rozvoja dedinky. Okrem toho je nadácia organizátorom rôznych podujatí, ako napr. Veľkonočný festival, Novohradský folklórny festival, Hradné hry atď. Nadácia sa stala akýmsi dedinským manažérom, ktorý v roku 1999 v spolupráci s obcou spracoval a postupne aj realizuje rozvojovú stratégiu obce. V jednom zo starých ľudových domov má zriadené svoje informačné stredisko, ktoré poskytuje informácie turistom nielen o obci, ale o celom regióne. Dedinka je typickým miestom pre milovníkov vidieckeho turizmu – cez deň je plná turistov z celého sveta, podvečer však v nej život zastane – múzea, obchodíky či krčmičky sa zavru a vy môžete nasávať pokojnú atmosféru krásnej a harmonicko-vidieckej krajiny.

Ing. Ivona Cimermanová
Centrum environmentálnej výchovy a propagácie

SAŽP Banská Bystrica

Foto: autorka

Inšpirácia č. 7

Cez deň je Hollókő plný turistov...

... ale po zotmení v ňom život zastane